

УДК 159.922:316.46.058.5:343.92:316.723

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МАНІПУЛЮВАННЯ СВІДОМІСТЮ ЯК ВЛАСТИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ СУБКУЛЬТУРИ

Єрмакова Н.О., Мережкіна А.Є.

Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка

Комплексно досліджено поняття маніпулювання свідомістю у кримінальній субкультурі. Проаналізовано передумови кримінального маніпулювання свідомістю. Розглянуто взаємозв'язок кримінального статусу засудженого із його схильністю до маніпулювання. Здійснено узагальнення підходів до визначення змісту понять «маніпулювання свідомістю», «кримінальна субкультура». Наведено результати власного експериментального дослідження проявів маніпулювання свідомістю як властивості кримінальної субкультури. **Ключові слова:** маніпулювання свідомістю, кримінальна субкультура, маніпулювання свідомістю у кримінальній субкультурі, кримінальна стратифікація.

Постановка проблеми. Проблема маніпулювання індивідуальною і масовою свідомістю динамічно обговорюється представниками різних верств суспільства, стає предметом наукових диспутів. Останнім часом їй присвячують велику увагу зарубіжні і вітчизняні автори, що і свідчить про актуальність цього питання.

На теперішньому етапі розвитку суспільство, раніше орієнтоване на задоволення духовних благ, перетворилося на «суспільство споживання», в якому кожного дня на людину тисне інформаційний потік. Маніпуляція стала нормою, правилом, ознакою сучасного світу, а не проблемою. Морально-ціннісні орієнтації «суспільства споживання» заперечують необхідність духовного, морального, розумового розвитку більшості його членів. Деградація особистості, що певною мірою відбувається у сучасному суспільстві, в свою чергу, полегшує процес маніпулювання людською свідомістю в ньому.

Стрімкі зміни у суспільному житті, підміна і трансформація цінностей, створюють сприятливі умови для маніпулювання всіма формами і рівнями свідомості, із застосуванням різних видів, методів і способів впливу на почуття, волю, моральні цінності з метою управління поведінкою людини. На сьогоднішній день технології маніпулювання

свідомістю застосовуються у всіх сферах життя людини: міжособистісні стосунки, телебачення, реклама, політика, бізнес, наука, освіта, Інтернет, економіка, культура, правова система та ідеологія. Теоретики Франкфуртської школи зазначають, що авторитарний тип особистості більше схильний до маніпулювання свідомістю інших людей, експлуатації та домінування, внаслідок володіння комплексом таких рис, як неповноцінність, самоствердження за рахунок приниження слабкої людини, прояви невербальної агресії, невпевненість у своїх можливостях. У сучасному світовому процесі взаємодії авторитарна особистість позбавляється своєї активності, стає «зручною для суспільства», адже звикає, що будь-яке відхилення від суспільних норм, стандартів у поведінці, вияві почуттів, вчинках, думках буде мати для неї негативні наслідки. Маніпулювання свідомістю інших людей робить самого «маніпулятора» деструктивною особистістю, що руйнує із середини себе, а із зовні – оточуючий світ.

Проблема маніпулювання свідомістю у кримінальній субкультурі стоїть дуже гостро і є актуальною, адже серед цього соціального прошарку маніпулювання є атрибутом влади. У такому контексті тема маніпулювання набуває особливо-го зацікавлення.

Аналіз актуальних досліджень. У науці вивчення маніпулювання свідомістю почалося з філософії з XVIII ст. – першої половини XIX ст. побудою концепції «духу народу» такими філософами, як Дж. Віко, І. Кант, Г. Гегель, в кінці XIX ст. – на початку XX ст. дослідження продовжуються у традиції вивчення «психології народів», які започатковані Дж. Локком, Ж.-Ж. Руссо, і представлені вченням Г. Лебона «Психологія мас», Г. Тарда «Думка і натовп»; психоаналізом З. Фрейда, Е. Фромма та ін.

Означеною проблематикою займалися такі вітчизняні дослідники як М. Бабюк, Б. Бессонов, С. Богомазов, Л. Войтасик, А. Ворошилова, І. Горбань, А. Горбачов, Г. Грачов, А. Дік, Є. Доценко, В. Щербович. Окремо потрібно виділити роботи С. Кара-Мурзи, які надають широкий фактичний матеріал для порівняльного аналізу. Не зважаючи їх переважно публіцистичний характер, феномен маніпулювання свідомістю в них розглядається з позицій філософії, соціології, психології.

Проблемі дослідження впливу особистості на інших людей в контексті функціонування кримінальної субкультури приділяли увагу такі вчені: Б. Бовін, В. Голубев, Х. Кернер, В. Пирожков, В. Сорочан, А. Яковлев та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Традиційно маніпулювання свідомістю розглядається у контексті маси людей чи окремої особистості, проблема ж маніпулювання в кримінальній субкультурі до нашого часу фундаментально не досліджена. У зв'язку із цим для соціальної, юридичної, пенітенціарної психології питання дослідження маніпулювання свідомістю у контексті функціонування кримінальної субкультури є особливо важливим з метою створення програм, що сприятимуть діагностиці, профілактиці та корекції цієї проблеми.

Мета роботи: теоретично дослідити сутність проблеми маніпулювання свідомістю та емпірично вивчити особливості проявів маніпулювання свідомістю як властивості кримінальної субкультури.

Виклад основного матеріалу. Головними кримінологічними ознаками, що характеризують належність злочинця до певного професійно-кримінального угруповання, є використання специфічної мови, дотримання правил поведінки, займання певного статусу, які є складовими кримінальної субкультури.

В. Ф. Пирожков розуміє під кримінальною субкультурою «сукупність духовних і матеріальних цінностей, що регламентують і упорядковують життя і злочинну діяльність кримінальних співтовариств, що сприяє їх живучості, згуртованості, кримінальній активності і мобільності, наступності поколінь правопорушників» [6, с. 110].

Специфічною є кримінальна стратифікація у місцях утримання злочинців. Відповідно до статусу особистості злочинця – він посідає певний щабель у криміногенній групі.

В. Ф. Пирожков [6] виділяє такі кримінальні страти або касти:

1) «зłodії в законі» – ця страта формується із вибіркового професійних злочинців, вони можуть бути, як формальними, так і неформальними лідерами кримінальних угруповань, вважаються «елітою кримінального світу». Члени цієї страти уособлюють реальну владу у кримі-

нальній субкультурі – до їх дослухається адміністрація виправного закладу та їх бояться інші засуджені. Вони мають привілеї – не працювати, мати власний режим, відмінний від режиму виправного закладу.

2) «мужики» – ця каста сформована із засуджених, які не мають і не претендують на владу серед «еліти кримінального світу», вони не співпрацюють із адміністрацією і не вислуговуються перед «зłodіями в законі»; голосу при «розбірках» вони не мають, але серед них є особистості, яких поважають і які мають авторитет серед членів своєї касти. Після відбування покарання вони планують повернутися до нормального життя на волі.

3) «козли» – страта, до складу якої входять засуджені, що співпрацюють із адміністрацією, їх не поважають і гноблять засуджені. Адміністрація таких особистостей призначає на різного роду посади – внутрішнього контролю за порядком, секцію профілактики правопорушень, коменданта зони, бібліотекаря та ін.

4) «півні» – найнижчий кримінальний прошарок, до якого відносяться і проміжні касти: «опущені», «чорти». Найнижча каста відрізняється від інших тим, що її представників не торкаються, не розмовляють. Серед них є багато пасивних гомосексуалістів. Інші касти над «півнями» знущаються різними способами, наприклад – заставляють їсти мишей, щурів.

Отже, у відповідності із приналежністю до певної касти, засуджені відрізняються різними привілеями в кримінальному середовищі виправних закладів, мають різний авторитет, престиж. Статусні особливості зумовлюють домінування в їх поведінці відповідних рис характеру.

Б. Г. Бовін [1] дотримується думки, що засуджені, яким властива схильність маніпулювання свідомістю інших людей, мають розвинені лідерські якості, самостійні і завжди мають власну думку, користуються повагою у колективі. Найчастіше маніпулятори є неформальними лідерами кримінальної субкультури.

Існує безліч визначень поняття «маніпулювання», що були запропоновані різними науковцями, серед них найпоширенішими є такі:

– позначення специфічного виду прихованої психологічної взаємодії, цілі якої не оголошуються або маскуються під цілі відкритої взаємодії і адресат приймає рішення, заплановане ініціатором впливу [4, с. 89];

– це позитивний чи нейтральний вплив на поведінку реципієнта [8, с. 81];

– досягнення своїх цілей використовуючи прямі або приховані методи психологічного впливу [7].

Принципи і основи функціонування кримінальної субкультури у виправних закладах мимовільно створюють передумови для реалізації маніпулятивних технологій. Так, «авторитет», неформальний лідер кримінальної субкультури, може об'єднувати навколо себе натовп з метою отримання власної користі, досягнення своїх цілей. «Кримінальний авторитет» маніпулює свідомістю інших людей, бо надає лише розпорядження і команди, не розповідаючи при цьому про свої задуми, не узгоджуючи їх з групою, окремими кастами. В той же час члени кримінальної групи прагнуть скинути із себе відповідальність

за вчинені справи і перекласти її на лідера, тим самим проявляючи повагу, довіру до нього. Тобто процес маніпулювання свідомістю не завжди є одностороннім процесом. Неформальний лідер не лише отримує власну вигоду, а й може стати об'єктом маніпуляцій з боку натовпу.

Мета експериментального дослідження: вивчити прояви схильності до маніпулювання свідомістю у кримінальній субкультури.

Об'єкт дослідження: маніпулювання свідомістю як соціально-психологічний феномен.

Предмет дослідження: особливості проявів схильності до маніпулювання у кримінальній субкультури.

Гіпотеза: приналежність до касты «Козлів» обумовлює високий рівень розвитку схильності до маніпулювання, схильність до відтворення негативних емоційних інграмм обумовлює високу схильність до маніпулювання свідомістю інших людей.

За попереднім тестуванням серед 70 респондентів було відібрано 20 осіб, що виявили високу схильність до маніпулювання свідомістю.

У дослідження брали участь 20 респондентів чоловічої статі, у віці від 18 до 66 років, засуджені, що відбувають покарання у виправній колонії № 116.

Макіавеллізм в методиці В. Знакова («Мак-шкала») визначається як упевненість, установка у правильності маніпулювання свідомістю інших людей, завдяки досягненню власної мети, побудова власних стосунків на деструктивному використанні іншої людини, що викликає в подальшому – порушення функціонування системи координат «Людина – Людина».

Високий рівень розвитку макіавеллізму за «Мак-шкалою» В. Знакова виявився у 19 респондентів (95%). Отже, макіавеллізм як риса особистості, що визначає установку особистості до маніпулювання свідомістю інших людей під час спілкування і визначається набором таких характеристик: брехливість, цинічність, емоційна відчуженість, надмірна критичність, агресивність, домінування під час спілкування з іншими особистостями, наявність завищеної самооцінки, досягнення власного бажання незважаючи на обставини і думки інших людей, ігнорування соціальних правил, норм і моралі, за результатами нашого дослідження, притаманний практично усім особам з кримінальної субкультури. Є. П. Ільїн [5] вважає, що людини із макіавеллістичним типом спілкування схильні до психопатії, нарцисизму.

Низький рівень розвитку макіавеллізму виявився лише у 1 досліджуваного (5%). Отже, результати нашого дослідження за методикою «Мак-шкала» показали, що тенденція особистості до прояву сором'язливості, прагнення створити дружні стосунки, схильність до ввічливості, милосердя, щирості у спілкуванні з оточуючими, емпатійності, прагненні до групової співпраці, правдивість, довірливість практично не характерні для представників кримінальної субкультури.

Результати вимірювання показника маніпулятивного відношення у представників кримінальної субкультури за шкалою Банта узгоджуються з попередньою методикою: переважання середніх і високого показників, відсутність респондентів з низьким рівнем (0%), свідчить, що

схильність до проявів маніпулювання свідомістю як методу для отримання бажаного, шляхом неврахування думки і почуттів іншої людини, притаманна усім особам з кримінальної субкультури. Засуджені респонденти виявлялися нездатними до будування конструктивних відносин, що базуються на основі довіри, поваги, власної гідності.

Середній показник із тенденцією до низького за шкалою Банта виявився лише у 2 досліджуваних (10% респондентів). Це свідчить про те, що лише 10 частина засуджених схильна до побудови конструктивних відносин, але із застосуванням деяких маніпулятивних технологій, які не є основними технологіями спілкування.

Середній показник із тенденцією до високого виявився у 5 досліджуваних (25%). Це вказує на те, що четверта частина засуджених респондентів відзначається тенденцією до використання маніпуляцій при досягненні бажаного, неврахуванням почуттів і думок іншої людини; маніпуляції виступають одним із основних методів по задоволенню власного бажання для цієї категорії досліджуваних.

Високий показник маніпулятивного відношення виявився наявним у 13 досліджуваних (65%) і свідчить про наявність у двох третин досліджуваних стійкої установки маніпулювання свідомістю як найкращого і найдоступнішого засобу для досягнення власної мети. Такі особистості схильні до егоцентризму, що проявляється у зосередженні і центрації на своїх бажаннях, думках, почуттях, схильності до лідерства, заперечення емоційності як власної риси, так і риси, що властива іншим людям, ригідність у поведінці, ментальній діяльності.

Проаналізуємо результати нашого дослідження за методикою В. В. Бойка [2]. За автором методики емоційна інграма – це стереотип інформаційно-енергетичних розрядок, який склався під впливом життєвого досвіду людини, відображений в пам'яті і дозволяє за допомогою емоцій домогатися бажаного впливу на оточуючих.

Найчастіше засобами маніпулювання свідомістю є емоційні прояви, а саме: радість, гнів, агресія, плач, крик, сміх, байдужість. Згодом будь-яка емоція-відреагування на ситуацію зберігається у пам'яті, таким чином формується новий нейронний зв'язок, що і визначає у наступних ситуаціях використання цієї емоції, як знаряддя, що вже допомогло отримати певну вигоду.

Найчастіше, на думку В. В. Бойка, використовуються негативні емоційні інграмми. Інграмми негативних властивостей наповнені символікою агресії, ворожнечі, гніву, відчуження, дистанціювання, загрози, неприйняття, незадоволеності. Як засоби їх демонстрації можуть використовуватися різні виразні рухи відповідного спектру. Негативні інграмми численні, найбільш часто зустрічаються їх варіації: голосний плач і крик, зображення на обличчі невдоволення і роздратування; дотримання великої дистанції; зображення презирства на обличчі у відповідь на вимоги; підвищення голосу.

За результатами нашого дослідження, низький рівень схильності до відтворення негативних емоційних інграмм не був виявлений у даної категорії респондентів (0%). Це свідчить про те, що засуджені не відносяться до тієї категорії респондентів

пондентів, які не використовують емоції як засоби маніпулювання свідомістю.

Незначно представлений середній рівень (1 досліджуваній, 5%) свідчить про те, що лише незначна частина засуджених має незначно виражену схильність до застосування емоцій як знаряддя маніпулювання у спілкуванні з оточуючими за для досягнення ними власної мети.

Переважає у засуджених респондентів високого рівня схильності до відтворення негативних емоційних інграмм (19 досліджуваних, 95%) свідчить про притаманність практично усім досліджуваним високо вираженої схильності маніпулювати оточуючими як предметами за допомогою емоцій. Практично усі обстежені засуджені респонденти свідомо або несвідомо схильні демонструвати певні емоції, оскільки, на їх думку, вони бажаним чином діють на партнерів.

Проаналізуємо результати нашого дослідження за методикою «Спрямованість особистості у спілкуванні» С. Л. Братченко [3]. У ході аналізу отриманих даних ми виявили, що у всіх респондентів превалює у формулі спрямованості особистості у спілкуванні – «маніпулятивна спрямованість».

Формула спрямованості у спілкуванні «Маніпулятивна спрямованість + Авторитарна спрямованість» виявилася властивою 5 особам, що являють собою 25% від усіх опитуваних. Ця формула визначає орієнтацію особистості на використання партнера і всього спілкування у власних цілях для отримання різного роду вигоди; ставлення до партнера як до засобу, об'єкту своїх маніпуляцій. Особистостям, що властиве поєднання маніпулятивної і авторитарної спрямованості визначає їхню орієнтацію на домінування в спілкуванні, прагнення «придушити» особистість партнера, підпорядкувати його собі. Така спрямованість пов'язана з «комунікативною агресивністю» і комунікативною ригідністю людини, з когнітивним егоцентризмом, відсутністю поваги до чужої точки зору, до «суверенітету» свідомості партнера.

Формула «Маніпулятивна спрямованість + Авторитарна + Альтероцентристська + конформна + Індиферентна» є властивою 3 людям, що уособлюють 15% від усіх опитаних. Дана формула поєднує у собі риси, що властиві маніпулятивній, авторитарній, альтероцентристській, конформній, індиферентній спрямованостям. Респондентам, що за результатами дослідження отримали таку формулу властиві наступні поєднання характеристик спілкування: орієнтація на використання партнера і всього спілкування у власних цілях для отримання різного роду вигоди; прагнення підпорядкувати іншу людину свої волі; орієнтація на підпорядкування силі авторитету, на «об'єкту» позицію для себе, на некритичну згоду і уникнення протидії; домінування орієнтації на вирішення суто ділових питань, на ділову комунікацію і предметну взаємодія, «відхід» від спілкування як такого.

На перший погляд такі не поєднуванні і протилежні характеристики, що властиві досліджуваним – не можуть бути поєднанні у одній формулі, але у цій формулі основною залишається маніпулятивна спрямованість, а інші спрямованості проявляються в залежності від умов спілкування, ситуації, тобто є тенденція до проявів конформності, авторитаризму і альтероцентризму.

Серед 20 опитаних 6, що являють собою 30% усіх респондентів виявили тенденцію до використання у спілкуванні формули «Маніпулятивна спрямованість + Авторитарна + Індиферентна» (30%). Вищевказана формула визначає особистість дослідженого як маніпулятивно налаштовану, яка сприймає інших людей як знаряддя здобуття цілі, при цьому в залежності від ситуації людина здатна проявляти: орієнтацію на домінування в спілкуванні; домінування орієнтації на вирішення суто ділових питань, на ділову комунікацію і предметну взаємодія, «відхід» від спілкування як такого. Ця складна формула свідчить про здатність людини до пристосування відповідно до обставин, тобто уміння зміни поведінки, що де термінується зовнішніми умовами.

Серед зазначених формул спрямованості особистості у спілкуванні, один із найвищих результатів показала формула «Маніпулятивна спрямованість + Конформна + Діалогічна», до якої схильні 6 осіб, що відповідає 30% загальної кількості респондентів, і при цьому це однаковий кількісний показник за формулою «Маніпулятивна спрямованість + Авторитарна + Індиферентна» – 30%. Даній формулі спрямованості у спілкуванні відповідає схильність людини маніпулювати свідомістю інших, при цьому в залежності від обставин трансформувати свої поведінкові прояви, а саме: властива готовність до компромісів, бажання будь-якими способами уникнути конфліктів і зіткнень; орієнтація на рівноправне спілкування, засноване на взаємній повазі та довірі.

Таким чином, ми можемо говорити про те, що більшість респондентів схильні до маніпулятивної спрямованості у спілкуванні, при цьому проявляють конформні, діалогічні, авторитарні, індиферентні характеристики в залежності від оточуючих ситуацій.

Використовуючи метод експертних оцінок (психологи, начальники-соціально-психологічної служби закладів) ми визначили, що домінуючими кастами, до яких належать засуджені та підслідні у нашому експериментальному дослідженні, є дві – «мужики» та «козли».

Застосовуючи програму SPSS Statistic V. 21 for Windows ми здійснили кореляційний аналіз вказаних 2-х каст між собою за показниками шкали Банта та Мак-Шкалою (спрямованості у спілкуванні, схильності до відтворення негативних емоційних інграмм). Підрахунок щільності зв'язків між двома методиками за коефіцієнтом рангової кореляції Спірмена виявив існування середнього позитивного зв'язку між відповідними методиками. Виявилось, що наявність високої авторитарної спрямованості особистості, що належить до каст «Мужики», підсилює її схильність маніпулювати свідомістю інших ($r_s=0,72$, $p=0,01$). Обробка також показала існування взаємозв'язку між результатами за шкалою Банта та Мак-Шкалою серед респондентів, що належать до каст «Козли» ($r_s=0,97$, $p=0,00$), що підтверджує їх конструкту валідність.

Результати проведеного дослідження свідчать, що чим нижча конформність, тим вища схильність до маніпулювання серед каст «Мужики» ($r_s=-0,82$, $p=0,00$). Результати за методикою В. Бойка корелюють із альтероцентристською спрямованістю, тобто, визначають наявний зв'язок між центральною

на партнері і схильністю маніпулювати партнером у касті «Мужики» ($r_s=0,64$, $p=0,03$). Отже, виявилося, що чим вище спрямованість до центрації на партнері по спілкуванню, тим вище схильність до маніпулювання. Розглядаючи зосередження на партнері по спілкуванню як основу маніпулювання свідомістю, ми можемо зробити висновок, що зацікавлення у проблемах маніпульованої сторони є передумовою успішного процесу маніпулювання свідомістю взагалі. Також ми виявили у касті «Козли» наявний взаємозв'язок між результатами за методикою В. Бойка та шкалою Банта ($r_s=0,76$, $p=0,01$), що свідчить про високий рівень схильності до маніпулювання, який визначає використання емоцій як знаряддя впливу на іншу особистість.

Висновки та пропозиції. В даній роботі було розглянуто маніпулювання свідомістю як характеристику, в більшій мірі притаманну членам кримінальної субкультури.

Ми розглядаємо маніпулювання свідомістю у кримінальній субкультурі як:

1) цілеспрямований вплив на свідомість особистості, з метою отримання бажаного, при цьому не враховуючи її плани і почуття;

2) двосторонній процес впливу, що в своїй основі є деструктивним і негативно впливає як на маніпулятора (бо він стає об'єктом маніпулювання з боку інших людей), так і на маніпульованих, в результаті призводить до руйнації стосунків;

3) атрибут влади у кримінальній субкультурі, що визначає положення, статус (касту) у вправних установах;

4) передумовами кримінального маніпулювання є контроль і спілкування у групі, наявність спеціальної мови спілкування, наявність кастової

системи у кримінальному оточенні, що визначають спотворене сприйняття світу.

В результаті проведеного теоретичного аналізу ми визначаємо кримінальну субкультуру як специфічну культуру, що відрізняється від суспільно прийнятої культури, і якій притаманна власна система цінностей, спеціальний ментальний простір, особливі поведінкові прояви відповідно до займаного статусу у кримінальній стратифікації.

Результати отриманих емпіричних даних свідчать про схильність кримінальної субкультури до маніпулювання свідомістю. Також наголосимо на небажанні досліджуваних співпрацювати із адміністрацією, що викликало складнощі при проведенні тестування. Результати за проведеними методиками Банта та Мак-Шкалою узгоджуються і свідчать про високий рівень прояву схильності до маніпулювання у засуджених. За методикою «Схильність до відтворення негативних емоційних інграмм» В. Бойка було встановлено, що більшість респондентів схильні до прояву негативних емоцій як знаряддя впливу на іншу особистість. Отримані результати за методикою «Спрямованість особистості у спілкуванні» С. Братченко свідчать про використання маніпулятивних технологій більшістю респондентів, які проявляють переважно авторитарні і альтероцентристські характеристики у спілкуванні.

В подальшому ми плануємо збільшення вибірки досліджуваних респондентів; детальнішу розробку вікового аспекту схильності до маніпулювання у засуджених; виявлення взаємозв'язку схильності до маніпулювання свідомістю і акцентуації характеру; дослідження соціального інтелекту членів кримінальної субкультури.

Список літератури:

1. Бовин Б. Г. Преодоление факторов, препятствующих исправительному воздействию на осужденных / Б. Г. Бовин. – М.: НИИ ФСИН, 2005. – 35 с.
2. Бойко В. В. Энергия эмоций в общении / В. В. Бойко. – СПб: «Питер», 2004. – 470 с.
3. Братченко С. Л. Экзистенциальная психология глубинного общения / С. Л. Братченко. – М.: Смысл, 2001. – 197 с.
4. Гребінь Н. В. Зміст маніпуляції як різновиду прихованого психологічного впливу / Н. В. Гребінь // Проблеми сучасної психології. – Вип. 21. – 2013. – С. 80-93.
5. Ильин Е. П. Психология общения и межличностных отношений / Е. П. Ильин. – СПб.: Питер, 2009. – 576 с.
6. Пирожков В. Ф. Кримінальна психологія / В. Ф. Пирожков. – М.: «Ось-89», 2007. – 704 с.
7. Тридцать способов манипуляции и управления людьми / Авт.-сост. Д. И. Дудинский. – Мн.: Харвест, 2004. – 96 с.
8. Холод О. М. Інмутація суспільства в системі маніпуляції (теоретична модель) / О. М. Холод // Світ соціальних комунікацій: наук. журн. – Т. 1. – К.: КиМУ, ДонНУ, 2011. – С. 81-83.

Ермакова Н.А., Мережкина А.Е.

Сумской государственной педагогический университет
имени А.С.Макаренко

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ МАНИПУЛИРОВАНИЯ СОЗНАНИЕМ КАК СВОЙСТВА КРИМИНАЛЬНОЙ СУБКУЛЬТУРЫ

Аннотация

Комплексно исследовано понятие манипулирования сознанием в криминальной субкультуре. Проанализированы предпосылки криминального манипулирования сознанием. Рассмотрена взаимосвязь статуса осужденного со склонностью к манипулированию. Обобщены подходы к определению содержания понятий «манипулирование сознанием», «криминальная субкультура». Приведены результаты собственного экспериментального исследования проявлений манипулирования сознанием как свойства криминальной субкультуры.

Ключевые слова: манипулирование сознанием, криминальная субкультура, манипулирование сознанием в криминальной субкультуре, уголовная стратификация.

Yermakova N.O, Merezhkina A.E.

Sumy A.S. Makarenko State Pedagogical University

PSYCHOLOGICAL PECULIARITIES OF MANIPULATION WITH CONSCIOUSNESS AS THE PROPERTIES OF CRIMINAL SUBCULTURE

Summary

Complexly explored the concept of manipulation of consciousness in a criminal subculture. The preconditions for criminal manipulation by consciousness are analyzed. Examined the relationship between the status of a convicted person and his propensity to manipulate. Generalized approaches to determining the content of concepts «Manipulation of consciousness», «criminal subculture». The results of an experimental study of the manifestations of the manipulation of consciousness as properties of the criminal subculture.

Keywords: manipulation of consciousness, criminal subculture, manipulation of consciousness in criminal subculture, criminal stratification.